

Makalenin Geliş Tarihi: 25.10.2020
Kabul Tarihi: 26.11.2020
Makalenin Türü: Araştırma-İnceleme

**IV. UMUMİ MÜFETTİŞLİK BÖLGESİNDE SOSYO-KÜLTÜREL, EKONOMİK
VE BAYINDIRLIK FAALİYETLERİ
(1936-1941)**

**IV. IN GENERAL INSPECTORATE REGION SOCİO- CULTURAL,
ECONOMİC AND PUBLIC WORKS ACTIVITIES
(1936-1941)**

Ayhan AKBULUT*

ÖZ

Cumhuriyetin ilk yıllarında Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da meydana gelen Şeyh Sait ve Ağrı İsyancıları nedeniyle bölge sağlık, eğitim, ekonomi ve bayındırlık gibi alanlarda geri kaldığı için devlet birtakım tedbirler almak zorunda kalmıştır. Bu tedbirlerden biri de Osmanlı Devleti’nden beri uygulanan bir idare mekanizması olan Umumi Müfettişliklerin 1927’de tekrar kurulmasıdır. Bu girişimlerden biri de 6 Ocak 1936’da IV. Umumi Müfettişliğin kurulması ve müfettiş olarak da bölgeyi daha önceki görevleri ile yakından tanımış olan Hüseyin Abdullah Alpdoğan’ın tayin edilmesidir. Bu sayede bölgede asayiş, ekonomi, eğitim, sağlık ve bayındırlık alanlarında birçok faaliyet yürütülerek bölge halkının modern bir yaşam tarzına sahip olması için çalışılmıştır.

Bu çalışmada IV. Umumi Müfettişliğin kurulması incelendikten sonra müfettişliğin bölgede ekonomi, sağlık, eğitim gibi sosyal alanlarda yaptığı faaliyetler irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: IV. Umumi Müfettişlik, Sağlık, Ekonomi, Bayındırlık, Eğitim

*Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Öğrencisi: ayhanakbulut6@hotmail.com, ORCID:0000-0003-4864-7412: **Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:** Ayhan Akbulut, “IV. Umumi Müfettişlik Bölgesinde Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Bayındırlık Faaliyetleri (1936-1941)”, Atatürk Üniversitesi, **Atatürk Dergisi**, IX, S.2, (Aralık-2020), s.251-270. (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniad>)

ABSTRACT

Due to the Sheikh Sait and Ağrı Rebellions that took place in the Eastern and Southeastern Anatolia in the first years of the Republic, the state had to take some measures because the region fell behind in areas such as health, education, economy and public works. One of these measures is the re-establishment in 1927 of the public inspectorates, an administrative mechanism implemented since the Ottoman Empire. In one of these initiatives, IV. Establishment of the General Inspectorate and It is the appointment of Hüseyin Abdullah Alpdoğan, who was closely acquainted with the region with his previous duties as inspector. In this way, many activities were carried out in the areas of public order, economy, education, health and public works in the region to ensure that the people of the region have a modern lifestyle.

In this study IV. After the establishment of the General Inspectorate was examined, the activities of the inspectorate in social fields such as economy, health and education in the region were explained.

Keywords: IV. General Inspector, Health, Economy, Public Works, Education

GİRİŞ

Umumi Müfettişlikler, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e geçen ve Umumî Valilik, Bölge Valiliği, Genel Müfettişlik, Fevkalade Vali ve İnspektörlük gibi değişik isimlerle de anılan idare mekanizmalarıdır. XIX. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'ni bölmek ve yeraltı- yerüstü zenginliklerini ele geçirmek isteyen büyük devletler Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine de el atmışlardır. Bunlar bölgede Ermenistan ve Kürdistan devletleri kurulması için birçok faaliyet yürüttükleri gibi Ermeni ve Kürtleri de ayaklanmaları için kışkırtmışlardır.¹

II. Abdülhamit, büyük devletler ve onlara inanarak ortalığı karıştırmaya başlayan Ermeni ve Kürtlere yönelik birtakım tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden biri de idarî mekanizmada alınan ve Umumî Müfettişliklerin ilki kabul edilebilecek olan Anadolu Islahatı Umum Müfettişliği'dir. Bu idarî mekanizmanın vücuda getirilmesinin asıl nedeni Ermenistan ve Kürdistan devleti kurulması düşünülen vilayetleri tek merkezden idare ederek denetlemektir². II. Abdülhamit Anadolu Islahatı Umum Müfettişliği görevine Müşir Ahmet Şakir Paşa'yı atamıştır. Şakir Paşa bu görevini 1895-1899 yılları

¹ Çağatay Arpaçay, **Birinci Umumi Müfettişlik ve Ağrı İsyanı** (YYLT), Erzurum, 2010, s.2.

² Hüseyin Koca, "*Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Dönemi Umumi Müfettişlikleri (Genel Valilikler, 1927-1947)*", <https://www.altayli.net/turkiye-cumhuriyetinde-tek-parti-donemi-umumi-mufettislikleri-genel-valilikler-1927-1947.html>, Erişim Tarihi: 02.11.2020, s.1.

arasında yürütmüştür. Şakir Paşa'dan öncelikli olarak asayişini sağlaması istenerek idarî, mülkî, adlî, malî, bayındırlık, ulaşım ve eğitim konularından da sorumlu tutulmuştur³. Bu şekilde kurulmaya başlanan müfettişlikler daha sonrada Milli Mücadele dönemine kadar devam ettirilmiştir. Her ne kadar müfettişlikler Milli Mücadele döneminde de kurulmak istenmişse de birtakım sorunlardan dolayı kurulamamıştır.⁴

Cumhuriyet'in ilk yıllarında da müfettişlik kurulamamıştır. Ancak 1927'den sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da asayişini önemli ölçüde ihlal eden eşkiya çetelerine karşı Tek Parti Yönetimi, bölgedeki illeri bir arada tutmak amacıyla merkeziyetçi ve sıkı denetimi ele alan Umumî Müfettişlikleri kurmak için adım atmıştır. Müfettişlik kurulmasıyla ilgili kanun tasarısı 12 Şubat 1927'de Meclise gelmiştir. Kanunun görüşülmesi sırasında müfettişliğin kuruluş sebepleri şöyle açıklanmıştır:

*“Elyevm mevcut altmış üç vilâyetimiz umumî bir nazarla tetkik edildiği takdirden bu vilâyetlerin iktisadî, içtimaî ve coğrafi noktai nazardan yekdiğeriyle alâkadar bir takım menatika münkasım olduğu ve bu mintikaları teşkil eden Vilâyetler arasında umumî ve müşterek bir takım menfaatlerin mevcut olduğu tezahür eder. İşte iş bu müşterek menfaat ve ihtiyaçları mahallerinde şâmil bir nazarla tetkik ile bunların temin ve tanzimi hususunda nazım olmak ve aynı zamanda vilâyatı da sıkı bir teftiş ve murakabe altında bulundurarak ihtiyacatı idâriyenin lüzum gösterdiği hususatı icra etmek üzere Müfettişi Ümumilik teşkilâtının icrasına lüzum ve zaruret hâsıl olmuş ve lâyihai kanuniye takdim kılınmıştır efendim”.*⁵

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), 25 Haziran 1927'de 1164 sayılı “Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun”u kabul etmiştir.⁶ Kanunun kabul edilmesinden kısa bir süre sonra 11 Aralık 1927'de merkezi Diyarbakır olmak üzere Elazığ, Urfa, Bitlis, Van, Hakkâri, Siirt ve Mardin illerini kapsayan I. Umumî Müfettişlik kurulmuştur. Temel amacı; bölge genelinde emniyet ve asayişin sağlanması ile iktisadi kalkınma olan I. Umumî Müfettişlik, bu amaçlarının yanı sıra bayındırlık, kültür ve eğitim alanlarında da bölgenin kalkınmasından sorumlu tutulmuştur⁷. 27

³ Cemil Koçak, **Umumi Müfettişlikler (1927-1952)**, İstanbul, 2003, s.27.

⁴ C. Koçak, **Umumi Müfettişlikler**, s.30-52.

⁵ C. Koçak, **Umumi Müfettişlikler**, s.55.

⁶ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)**, XXXIII/ 2, Ankara, 1927, s.425-492.

⁷ Erdal Aydoğan, **Türk Siyasi Hayatında Dr. İbrahim Tali Mustafa Kemal'le Trablusgarp'tan Cumhuriyet'e**, İstanbul, 2008, s.99-155; Hüseyin Koca, “*Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Dönemi Umumi Müfettişlikleri...*”, s.6.

Kasım 1927’de ise Umumî Müfettişliklerin görev ve yetkilerini belirleyen 17 maddelik bir talimatname kabul edilmiştir.⁸

Ülkede bölgesel kalkınmışlık farklarını asgari düzeye indirmek maksadıyla 19 Şubat 1934’te Trakya Umumî Müfettişliği/ II. Umumî Müfettişlik kurulmuş ve İbrahim Tali Bey müfettiş olarak burada görevlendirilmiştir.⁹ 6 Eylül 1935’te III. Umumî Müfettişlik oluşturulmuştur. Müfettişlik görevine Erzurum Milletvekili Tahsin Uzer atanmıştır. 6 Ocak 1936’da IV. Umumî Müfettişlik kurulmuş ve müfettiş olarak 10 Ocak 1936’da Hüseyin Abdullah Alpdoğan tayin edilmiştir. 27 Haziran 1947’de Adana merkez olmak üzere V. Umumî Müfettişlik meydana getirilerek Nizamettin Ataker burada görevlendirilmiştir.¹⁰

A- IV. UMUMİ MÜFETTİŞLİĞİN KURULMASI

Tunceli/ Dersim bölgesinde meydana gelen asayişsizlik ve isyanlar Osmanlı Devleti’nden başlayarak Cumhuriyet’e kadar devam etmiştir. Aşiretlerin yaptıkları, asayişsizlik faaliyetleri isyan- bastırma- isyan şeklinde bir döngüye dönüşen uzun bir kontrolsüzlük süreci olarak tanımlanabilir. Cumhuriyet döneminde bölgedeki asayiş sorununun çözümü ve geri kalmışlığın giderilmesi için Dâhiliye Vekili, Genelkurmay Başkanı gibi birçok devlet adamına bölgeyle ilgili raporlar hazırlattırılmıştır¹¹. Bu raporlarda genel olarak ekonomi, sağlık, eğitim ve bayındırlık sorunlarının çözülmesi ile bölgede yaşayan halkın refah seviyelerinin yükseleceği böylece devlete olan sadakatlerinin artacağı açıklanmıştır.¹²

Bölgeyle ilgili hazırlanan raporlardan biri de Başvekil İsmet İnönü’ye aitti. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün isteği üzerine Başvekil İsmet İnönü 25 Haziran 1935’te doğu illerine bir geziye çıkmış ve seyahatini 15 Temmuz 1935’e kadar sürdürmüştür.¹³ Bu gezi sonucunda oluşturduğu Şark Seyahati Raporu’nu 21 Ağustos 1935’te Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’e sunmuştur. Başvekil İsmet İnönü, raporunun bir kısmında Fransızların Kürt aşiretler üzerindeki etkisini vurgularken diğer taraftan da

⁸ Serap Yeşiltuna, **Resmî Kanun, Kararname, Rapor ve Tutanaklarla Atatürk ve Kürtler**, İstanbul, 2007, s.176.

⁹ E.Aydoğan, **Türk Siyasi Hayatında Dr. İbrahim Tali Mustafa Kemal’le Trablusgarp’tan Cumhuriyet’e**, s.155-158.

¹⁰ Hüseyin Koca, “*Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Dönemi Umumi Müfettişlikleri...*”, s.6.

¹¹ Bahar Toparlak, **Dördüncü Umumi Müfettişlik: Kurulması, Çalışmaları ve Kaldırılması** (YYLT), Eskişehir, 2013, s. 54-68.

¹² Burcu Özbay, **Dördüncü Umumi Müfettişlik (1936-1952)** (YDT), İstanbul, 2019, s. 75-76.

¹³ **Kurun**, 30 Haziran 1935.

Doğu bölgesinin sorunları ve bunlara yönelik çözüm önerilerini sıralamıştır.¹⁴ Bu raporun Dersim ile ilgili olan kısmı şu şekildedir:

“Dersim ıslahına bir program halinde tevessül edeceğiz. Program, hazırlık, silahtan tecrit ve icap ederse iskân safhalarını ihtiva edecektir.

Hazırlık ve silahsızlanma 3 senede olacaktır.

İlbbaylık dairesi bir kolordu karargâhı gibi fakat maksada elverişli olarak teşkil olunacaktır. Asayiş, yol, maliye, ekonomi, adliye, kültür, sağlık şubeleri olacaktır.

*...İlbbaylık yol, orman işletme, çabuk ve kesin adalet, gibi kuvvetli bir idare ile işe başlayacaktır”.*¹⁵

Başvekil İsmet İnönü'nün Şark Seyahati Raporunda Dersim ile ilgili verdiği bilgiler Dersim'in idare mekanizmasının yeniden belirlenmesi ve IV. Umumî Müfettişliğin kurulmasında belirleyici olmuştur. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün 1 Kasım 1935'de TBMM'de yaptığı konuşmasında iç idare teşkilatının, ülkenin doğusundan başlatılarak genişletilmeye ihtiyacı olduğunu bu nedenle de iki yeni Umumî Müfettişliğin ve yeniden bazı vilayetlerin kurulmasının gerektiğini açıklamıştır. Bu sayede Dersim'de ciddi bir ıslahat programı uygulanarak bölgenin devamlı teftişi ve ortak işlerinin tek merkezden yürütülmesini sağlayacak olan Umumî Müfettişliklerin çok yararlı olacağını ifade ederek yeni bir Umumî Müfettişlik kurulacağını işaretini vermiştir.¹⁶

Başvekil İsmet İnönü'nün imzasıyla 7 Kasım 1935'de “*Munzur Vilayeti Teşkilat ve İdaresi Hakkında Kanun Layihası*” başlığıyla TBMM'ye bir kanun tasarısı gönderilmiştir. Tasarı TBMM'de 25 Aralık 1935'te görüşülmüş ve 2884 sayılı “*Tunceli Vilayeti İdaresi Hakkında Kanun*” olarak kabul edilmiştir.¹⁷ Bu kanunla IV. Umumî Müfettişliğin kurulmasına karar verilmiş ve yetkileri de belirlenmiştir. Kanun 2 Ocak 1936'da Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁸ Toplamda 37 maddeden oluşan bu Kanunun bazı önemli maddeleri şöyledir:

Madde 1- Tunceli Vilâyetine ordu ile irtibatı devam etmek üzere ve rütbesinin yetkilerine sahip bulunmak üzere korgeneral rütbesinde bir zat vali ve kumandan seçilir.

¹⁴ Saygı Öztürk, **İsmet Paşa'nın Kürt Raporu**, İstanbul, 2008, s. 17-31.

¹⁵ S. Öztürk, **İsmet Paşa'nın Kürt Raporu**, s. 57.

¹⁶ TBMMZC, VI/ 5, Ankara, 1935, s. 2-3.

¹⁷ TBMMZC, VII/5, Ankara, 1935, s.169-181.

¹⁸ **Resmi Gazete**, 02.01.1936, sayı 3195.

Vali ve kumandan usulü gereğince Millî Müdafaa Vekâletinin onayı alınmak şartı ile Dâhiliye Vekilinin yazısı ve Bakanlar Kurulu kararı ile tayin olunur. Bu vali ve kumandan teşkil edilen IV. Umumî Müfettişliğin de Umumî Müfettişi'dir.

Madde 2- Vali ve kumandan vilâyet evrak işleri ve vilâyet memurları hakkında, Vekillerin kanunen sahip oldukları bütün yetkilere sahiptir.

Vali ve kumandan lüzum gördüğü takdirde vilâyeti teşkil eden kaza ve nahiyelerin hudud ve merkezlerini değiştirir ve durumu Dâhiliye Vekâletine bildirir.

Madde 5- Vali ve kumandan vilâyette kullanılan asker memurlar hakkında inzibatî bakımdan askerî kanunların kendisine verdiği disiplin yetkisini kullanır.

Hâkimler Kanunu hükümleri saklıdır. Ancak vali ve kumandan adliye memur ve kâtipleri hakkında Hâkimler Kanunu hükümlerine göre bunların âmirleri tarafından verilebilecek cezaları dahi tatbik yetkilidir.

Madde 7- Vali ve kumandan lüzum gördüğü belediyelerde reislik vazifesini kaymakamlara ve nahiye müdürlerine verebilir.

Madde 12- Dava açılması izne bağlı olan işlerde izin verme yetkisi vali ve kumandanındır.

Madde 31- Vali ve kumandan emniyet ve asayiş noktasından lüzumlu görürse vilâyet halkından olan fertleri ve aileleri vilâyet içinde bir yerden diğer yere nakletmeye ve bu gibilerin vilâyet içinde oturmalarını yasaklamaya yetkilidir.

Madde 32- Vali ve kumandan herhangi bir şahıs hakkındaki takibatın ertelenmesine ve cezaların teciline yetkilidir.

Madde 33- İdam hükümlerinin vali ve kumandan tarafından tecile lüzum görülmediği takdirde infazı emir olunur.

Dersim ile ilgili başka bir kanunda 25 Aralık 1935'te TBMM'de görüşülerek kabul edilmiştir. Bu kanun 2885 sayılı "*Yeniden Dokuz Kaza ve Beş Vilayet Teşkiline ve Bunlarla Otuz İki Nahiyeye Ait Kadrolar Hakkında Kanun*"dur.¹⁹ Adı geçen kanunla Dersim'in adı Tunceli olarak değiştirilmiştir.²⁰ Falih Rıfkı Atay Ulus gazetesinde söz konusu kanunlarla bölgede özel bir idare sistemi uygulanacağını, kanunların halkın ağaların elinden kurtarılması gerektiği için çıkarıldığını artık bu bölgeye de sağlık, eğitim ve bayındırlık hizmetlerinin getirileceğine yönelik bir yazı yayınlayarak kanunların önemini açıklamıştır.²¹

¹⁹ TBMMZC, VII/5, s.171-173.

²⁰ Kurun, 26 Aralık 1935.

²¹ Ulus, 26 Aralık 1935.

IV. Umumî Müfettişliğin kurulmasına dair 2/3823 nolu kararname 6 Ocak 1936'da yayınlanmıştır. Tunceli Vilayeti İdaresi Hakkında Kanun'da IV. Umumî Müfettişliğin kurulmasına karar verilmesine rağmen kimin müfettiş olarak atanacağı açıklanmamıştır. Bu kararname ile hem müfettiş hem de müfettişlik bölgesi belirlenmiştir. Kararnamede IV. Umumî Müfettişliğin kurulması şu şekilde açıklanmıştır:

*“Dersim bölgesinde idare ve düzenin ciddi manada sağlanabilmesi ve devlet denetiminin daha düzgün yapılması için yeniden kurulacak olan Bingöl, Tunceli ve I. Umumî Müfettişlik bölgesinden ayrılacak olan Elazığ illerini kapsayacak şekilde Umumî Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun'un I. maddesine dayanarak 27 Kasım 1927 tarihli talimatname ile belirlenen görev ve yetkilere sahip olarak Dâhiliye Vekilinin 4 Ocak 1936 tarih ve 52 sayılı tezkeresi ile yapılan teklifi üzerine Hükümet tarafından 6 Ocak 1936'da IV. Umumî Müfettişliğin kurulmasına karar verilmiştir”.*²²

Kararname gereğince Tunceli, Bingöl, Elazığ ve Erzincan vilayetlerini kapsamına alacak şekilde merkezi Elazığ olmak üzere IV. Umumî Müfettişlik kurulmuştur. IV. Umumî Müfettiş olarak da daha önceki görevleri ile bölgeyi yakından tanıma fırsatı olan VIII. Kolordu Komutanı Korgeneral Hüseyin Abdullah Alpdoğan 10 Ocak 1936'da ordu ile ilişkileri devam etmek şartıyla tayin edilmiştir.²³ Hüseyin Abdullah Alpdoğan yeni görevine 1 Şubat 1936'da Elazığ'a geçerek başlamıştır.²⁴

B- IV. UMUMİ MÜFETTİŞLİK BÖLGESİNDEKİ SOSYO- KÜLTÜREL VE EKONOMİK FAALİYETLER

Hüseyin Abdullah Alpdoğan IV. Umumî Müfettiş olarak bölgeye geldiği zaman bölgede sağlık açısından eksiklikleri fark etmiş ve ilk olarak 1936 yılının Ekim - Kasım aylarında ilçelere 8 doktor tayin ettirmiştir. Daha sonra ilçelere dispanserler açtırmaya başlamıştır. Çapakçur ilçesinde bir dispanser açtırdıktan sonra 600 lira bedelle Pülümür'de de bir dispanser binası inşa ettirmeye başlamıştır. Palu, Mazgirt, Hozat ve Ovacık'ta binalar kiralayarak dispanserler açmıştır.²⁵ Bölgede seyit olduğu iddiasında bulunan kişiler dispanserler açılana kadar halkı kandırmış ve üfürükçülük ile halkın sırtından yıllarca geçinmişlerdir. Dispanserler açılmaya başlayınca halk bu sağlık

²² Resmi Gazete, 16.01.1936, sayı 3207.

²³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.1.2/ 61.2.12.

²⁴ B. Özbay, Dördüncü Umumi Müfettişlik (1936-1952), s. 83.

²⁵ M. Bülent Varlık, Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları-1936, Ankara, 2010, s. 152.

kuruluşuna gitmeye başlamış ve sözde seyitlerin halkı sömürme yöntemlerinden biri kapanmıştır.²⁶

Müfettişlik bölgesi içinde sağlık alanında daha çok Elazığ'a yatırım yapılmıştır. 1940'da 100 yataklı Elazığ Cüzzam Hastanesi faaliyete başlamıştır. 1941'de doğumevi, 1937'de yapımına başlanan 100 yataklı Elazığ Hastanesi'de 1944'te açılmıştır. Ayrıca 1926'da açılmış olan Akıl ve Ruh Hastanesine 1936'da bakım yaptırmıştır. Bu hastanelerin açılmasıyla Elazığ, IV. Umumî Müfettişlik bölgesi içerisinde bir sağlık merkezi haline gelmiştir.²⁷ İl özel idarelerinin sağlık konusundaki harcamalarına bakıldığında zaman müfettişlik dâhilindeki iller içerisinde sağlık konusunda en fazla yatırım yine Elazığ'a yapılmıştır.²⁸

Hüseyin Abdullah Alpdoğan IV. Umumî Müfettişlik görevine başladıktan sonra bölgede eğitim konusunda da çalışmalara başlamıştır. Müfettişlik kurulduğu zaman Tunceli'de 21 okul, 37 öğretmen ve 1326 öğrenci; Elazığ'da 38 okul, 38 öğretmen ve 3490 öğrenci; Bingöl'de 7 okul, 10 öğretmen ve 393 öğrenci bulunmaktaydı.²⁹ Bölgedeki il özel idareleri de eğitim konusundaki harcamalarda fazla etkin olmamışlardır. Örneğin 1927-1935 yılları arasında Bingöl'de eğitim için hiç para tahsis edilmemiştir. Elazığ'da 856.062 lira eğitim için ayrılırken Tunceli'de eğitim için yine hiç para tahsis edilmemiştir.³⁰ Hüseyin Abdullah Alpdoğan IV. Umumî Müfettişlik görevine başlayınca yeni okullar yaptırmak amacıyla bayındırlık hizmetleri için tahsis edilen paradan 68.000 lira ayırmış³¹ ve Elazığ'da 7, Bingöl'de 1 okul inşa ettirmeye başlamış ve Tunceli'de kiralık evlerde en az 3 sınıflı 7 ilkokul açmıştır. Bu okullarda verilecek eğitimin temel amacı Türkçe bilmeyenlere Türkçe öğretmek ve Türklük duygusu aşılamaktır.³²

Dâhiliye Vekâletine 30 Temmuz 1937'de gönderilen bir raporda 12 köy okulu yapılmaya başlandığı belirtilmiştir.³³ Tunceli'deki köylerin dağınıklığı ve nüfusun az olması sebebiyle birkaç köyün ortasına bir okul yapılmıştır. İnceağa köyü okulu iyi

²⁶ Naşit Hakkı Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, İstanbul, 2014, s. 110-111.

²⁷ Metin Kopar, **Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları (1927-1950)**, Ankara, 2009, s. 91.

²⁸ M. Kopar, **Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu'ya...**, s. 130.

²⁹ M. B. Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları-1936**, s. 154.

³⁰ M. Kopar, **Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu'ya...**, s.112.

³¹ Tuğba Korhan, "*Cumhuriyet Dönemi Umumi Müfettişlikleri İle İlgili Bir Değerlendirme*", **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 7, (Nisan- 2012), s.138.

³² M. B. Varlık, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları-1936**, s. 149.

³³ C. Koçak, **Umumi Müfettişlikler**, s. 246.

karşılamiş ve 72 öğrenci göndermiştir. Fakat Derviş Cemal köyü seyitler yüzünden okula daha soğuk yaklaşmış ve 40 öğrenci okula göndermiştir.³⁴

Elazığ'da 1938'de bir Kız Enstitüsü açılmıştır. 1928'den beri açılmaya başlanan Kız Enstitülerinin amacı % 8 civarında olan kadın okuma yazma oranını arttırmak, kızları ideal bir ev kadını yapmaya hazırlamak ve onları hayatlarını kazanabilecek seviyeye ulaştırmaktır. Yani kadını modern ve kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek hale getirmektir. Aynı zamanda kızların dış görünüşlerinde de değişiklik yapılması hedeflenmiş ve Avrupa tarzında modern kıyafetler giymeye alıştırmışlardır.³⁵ Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Naşit Hakkı Uluğ'a bu Kız Enstitüsü için şunları söylemiştir:

*“... Enstitü açılınca memleketin bütün ileri gelenlerinin bayanları kurslara girdiler, fakir aileler de koştular geldiler. Subayların ve memurların aileleri devamlı bir talebe oldular ve imtihana girdiler. Elazığ orta mektebinden çıkan kızlarımız lise sınıflarına devam edemiyordu. Şimdi bu enstitünün lise sınıfına devam imkânını buldular ve hem de medeni hayatın icap ettirdiği bütün sanatları öğrenebilecekler... İlk mektebi bitiren kızlarımız için de bu enstitü pek kıymetli bir ortaokul vazifesini görüyor. Şimdi sizi ilgilendiren kısma geleyim, enstitü Tunceli'nin karanlık köşelerinden getirilen kızları da yüce maksadımız uğrunda yetiştiriyor. Ben bu kızları seçerken şu vasıfları aradım, aşiret ağasının kızı olmasın, kölenin de kızı olmasın. Halktan, kendi yuvasına hâkim ve sahip olan bir çiftçinin kızı olsun. Evi, toprağı olan ve asi veya esir tanınmayan bir ailenin kızı. 12 ile 15 yaş arasında 28 kız bu enstitüye geldi, bu teşebbüsümüzün ilkönce hayli mukavemet gördüğünü de söylemeliyim. Bu kızlar, enstitünün şefkatli öğretmenlerinin elinde temizlendiler, giydirildiler ve temizlik, dikiş, Türkçe okuyup yazma öğrendiler. Şimdi tatil zamanı köyelerine döndüler, hem de arzu etmeyerek. Şehirde kalmak ve buranın temiz ve rahat hayatına devam etmek istiyorlardı”.*³⁶

IV. Umumî Müfettişlik eğitim konusunda aktif olunca il özel idareleri de eğitim için bütçe ayırmaya başlamışlardır. 1936-1940 yılları arasında il özel idareleri eğitime Elazığ'da 544.237 lira, Tunceli'de 291.481 lira ve Bingöl'de 121.328 lira ayırmıştır.³⁷

Hüseyin Abdullah Alpdoğan IV. Umumî Müfettişlik görevine başladığı zaman bölgede halkevlerinin bulunmadığını görmüş ve müfettişlik bölgesinde halkevleri

³⁴ N. H.Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, s. 215.

³⁵ Ayten Sezer Arıç, “Türkiye’de Kız Enstitüleri: Gelenekten Geleceğe”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 20, (2014) s. 197.

³⁶ N. H.Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, s. 208.

³⁷ M. Kopar, **Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu’ya...**, s. 114.

açılması için faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Halkevleri, 1931’de kapatılan Türk Ocaklarının yerine daha işlevsel bir kurum olarak 19 Şubat 1932’de 14 şehirde açılmıştır. Halkevlerinden beklenen amaç halkı eğitmek, halkın kaynaşmasını sağlamak ve birbirini anlayan insanlar haline getirmek, modern bir zihniyet oluşturmak, köy ve şehir arasındaki farkları ortadan kaldırmak ve yetişkinleri eğitmektir. Aynı zamanda Cumhuriyetçilik, Laiklik, İnkılâpçılık, Milliyetçilik, Devletçilik ve Halkçılık’ı halka aşılacak ve halk arasındaki imtiyazlık gibi durumları ortadan kaldırmak için kurulmuşlardır.³⁸ Atatürk, halkevlerine önem vermiş ve bu dönemde çıkan yeni kitapların, dergilerin bu halkevlerine gönderilmesine çok dikkat etmiştir.³⁹

Hüseyin Abdullah Alpdoğan 14 Ocak 1937’de Cumhuriyet Halk Partisi genel merkezine bir yazı göndererek Pertek, Hozat ve Ergani’de birer halkevi açılmasını istemiştir. 20 Ocak 1937’de bu talep kabul edilmiş ve 21 Şubat 1937’de Tunceli’nin ilk halkevi olan Pertek Halkevi açılmıştır.⁴⁰

Pertek Halkevi 6 çalışma kolu ile açılmıştır. Bunlar; 1- Dil ve Edebiyat, 2- Güzel Sanatlar, 3- Spor, 4- Kütüphane ve Yayın, 5- Tarih ve Müzeler, 6- Köycülük. Halkevinin açılışı dolayısıyla kutlamalar yapılmış, Ülkü ve diğer dergiler ile 200 civarında kitap dağıtılmış ve Kanun Adamı ve Devrim adlı tiyatrolar oynanmıştır.⁴¹

Pertek’ten sonra 9 Mart 1937’de Hozat Halkevi açılmıştır. Bu halkevi 1- Dil ve Edebiyat, 2- Tarih, 3- Köycülük, 4- Tiyatro, 5- Spor olmak üzere 5 çalışma kolu ile kurulmuştur. Hüseyin Abdullah Alpdoğan 3 Haziran 1939’da Cumhuriyet Halk Partisi genel merkezine bir yazı yazarak Çemişgezek’te bir halkevi açılmasını istemiş ancak bu istek kabul edilmemiştir. Kasım 1939’da yeni bir halkevi Pülümür’de açılmıştır.⁴²

Bir yerde halkevi açılabilmesi için en az 3 çalışma kolu ile kurulması şartı vardır. Ancak kasabalara ve köylere doğru gidildikçe hem 3 çalışma kolu açamama hem de bina ve gelir eksikliği gibi nedenlerle halkevleri kurulmamaya başlanmıştır. Böyle yerlerde halkevleri yerine halkodaları açılmıştır.⁴³

³⁸ Yavuz Özdemir - Elif Aktaş, “Halkevleri (1932’den 1951’e)”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 45, (2011), s. 243-247.

³⁹ Kadir Ulusoy- Bahattin Demirtaş, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında İki Önemli Kültür Politikası: Halkevleri ve Millet Mektepleri”, <http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0504-cumhur.htm>, 02.11.2020.

⁴⁰ Savaş Sertel, “Tunceli’de Açılan Halkevleri ve Halkodaları (1937-1951)”, **Tarih Okulu Dergisi**, S.15, (Eylül 2013), s. 209.

⁴¹ S. Sertel, “Tunceli’de Açılan Halkevleri ve Halkodaları (1937-1951)”, s. 210.

⁴² S. Sertel, “Tunceli’de Açılan Halkevleri ve Halkodaları (1937-1951)”, s. 234.

⁴³ Y. Özdemir – E. Aktaş, “Halkevleri (1932’den 1951’e)”, s. 258.

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Tunceli’de halkevi açamadığı yerlerde halkodaları açmaya çalışmıştır. Bunlardan ilki 19 Şubat 1940’da açılan Mazgirt Halkodası’dır. Daha sonra 29 Ekim 1941’de Ovacık Halkodası açılmıştır. Hüseyin Abdullah Alpdoğan 31 Ekim 1941’de Cumhuriyet Halk Partisi genel merkezine bir telgraf çekerek Cumhuriyetin ilanının 18. yılında Ovacık Halkodasının açıldığını bildirmiştir. 1941’de ise daha önce halkevi açmak için çalışılan Çemişgezek’te bir halkodası açılmıştır. Bir halkodası da 19 Şubat 1944’de Kalan’da açılmıştır.⁴⁴ Yeni kurulan bu halkevleri ve halkodalarında sağlık, ulaşım, spor ve adlî konularda birçok konferans verilerek halk aydınlatılmaya çalışılmıştır.⁴⁵

Hüseyin Abdullah Alpdoğan’ın yol ve köprüler yaptırması ile emniyet ve asayiş durumları hızlı bir şekilde düzelmeye başlamıştır. Bununla beraber müfettişlik bölgesindeki iktisadi vaziyette düzelmiş ve ilçe merkezlerinde pazarlar kurularak⁴⁶ birçok tarım ve hayvansal ürünün alışverişi yapılmaya başlamıştır. Bu ürünleri üretenlerin haklarını korumak maksadıyla da 1 Ocak 1937’de Elazığ’da Ticaret ve Zahire Borsası kurulmuştur.⁴⁷ IV. Umumî Müfettişlik bölgesindeki Ergani bakır madeninin Alman hissedarlarındaki hisseleri 1934’te devlet tarafından satın alınmış ve 1936’da Etibank tarafından işletilmeye başlamıştır. Burada 1944 yılı kayıtlarına göre toplamda 3923 kişi istihdam edilmiştir. 1934’te Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (MTA) ve Etibank tarafından bulunan Guleman krom madeni 1936’dan itibaren işletilmeye başlanmıştır. Bu hem milli ekonomiye katkı hem de bölge halkına iş imkânı sağlaması açısından çok önemlidir. Elazığ Keban kurşun madeni de 1933’de MTA tarafından işletilmeye başlanmış ve 1940’da işletmesi Etibank’a devredilmiştir.⁴⁸ Hüseyin Abdullah Alpdoğan Kiğı ve Çemişgezek’te demir madeni ve Ovacık’ta ise asfalt olduğundan şüphe etmiş ve buralardan aldığı numuneleri MTA’ya göndermiştir.⁴⁹

1941’de dokuma sanayi alanında 7000 lira sermayeli Elazığ İplik ve Küçük Sanat Kooperatifi kurulmuştur. Burada yaklaşık 200 tezgâhta günde 6000 m bez üretilerek satılmıştır. Ayrıca Elazığ’da üzüm bağlarının bol olması ve bu üzümlerden kaliteli şarap yapılması nedeniyle Tekel idaresi 1942’de şarap imalathanesi ve 1944’de

⁴⁴ S. Sertel, “*Tunceli’de Açılan Halkevleri ve Halkodaları (1937-1951)*”, s. 211-221.

⁴⁵ S. Sertel, “*Tunceli’de Açılan Halkevleri ve Halkodaları (1937-1951)*”, s. 230-233.

⁴⁶ M. B. Varlık, *Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları-1936*, s. 154.

⁴⁷ M. Kopar, *Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu’ya...*, s. 309.

⁴⁸ Rahmi Doğanay, “*1930-1945 Dönemi Doğu Anadolu’da Uygulanan Sanayi Politikaları*”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, X, S.2, (2000), s. 227-228.

⁴⁹ M. B. Varlık, *Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları-1936*, s. 155.

de Elazığ Şarap Fabrikasını kurmuştur.⁵⁰ Bütün bu yatırımlar bölgenin iş sahasını genişletmiş ve bölge halkına iş imkânı sağlamıştır.

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Murat Nehri'nin su taşımacılığına elverişli olup olmadığını öğrenmek için araştırmalar yaptırmıştır. Ayrıca elektrifikasyon dairesinden gelmiş olan 2 mühendis su üzerinde elektrik üretimi yapılabilecek yerler aramaya başlamışlardır. Çalışmalar sonucunda Murat Nehri'nin taşımacılığa elverişli olmadığı ancak Bağındağ ve Genç dağları arasında elektrik santralleri kurulabilecek yerler olduğu anlaşılmıştır.⁵¹

C- IV. UMUMİ MÜFETTİŞLİK BÖLGESİNDEKİ BAYINDIRLIK FAALİYETLERİ

IV. Umumî Müfettişlik kurulduktan sonra Nafia Vekili Ali Çetinkaya tarafından müfettişlik bölgesindeki bayındırlık işlerinde kullanılmak üzere 4.000.000 lira tahsisat ayrılması için bir yasa tasarısı hazırlanmıştır. Tasarının gerekçesi olarak da şu açıklama yapılmıştır:

Anadolu'nun büyük nehirlerinden olan Fırat ve Murat nehirleri bu bölgeyi kuşatmış, bunların başlıca kollarını oluşturan büyük ırmaklarda Tunceli bölgesini birçok parçalara ayırmıştır. Arazinin bu hali, bir taraftan diğer tarafa gidiş geliş çok zorlaştırmaktadır. Bölgede yaşayan halkı diğer ilçelere ve vilayet merkezine ulaştıracak yollar ve köprülerde mevcut olmadığından, halk ürünlerini hiçbir tarafa götürememekte bu da kazanç ve geçim vasıtası konusunda sorunlar oluşturmaktaydı. Bu durum bazı yerlerde açlık derecesine ulaştığından emniyet ve asayişin bozulmasına sebebiyet vermektedir.

Yol ve köprülere iktisadi bakımdan ihtiyaç olduğu kadar, Tunceli Kanunu hükümlerini devamlı ve etkili bir şekilde uygulayabilmek içinde gereklidir. Devletin kuvvetlerinin bütün bölge dâhilinde her tarafa kolayca ve süratle gidip gelmelerini sağlayacak yol ve köprülerin kısa bir zamanda yapılması çok lüzumludur. Bunlardan başka; devlet halkı korumak, asayiş ve emniyeti sağlamak için muhtelif yerlerde kışlalara ve karakollara, devlet teşkilat ve görevleri için hükümet konaklarına, okul ve hapishaneler inşasına ihtiyaç vardır. Ayrıca yol ve köprü inşaatının önemli faydalarından biri de Tunceli halkına çalışacak iş sahası bulunmasıdır.⁵²

⁵⁰ M. Kopar, *Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu'ya...*, s. 311-312.

⁵¹ M. B. Varlık, *Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları-1936*, s. 156.

⁵² C. Koçak, *Umumi Müfettişlikler*, s. 237.

Tasarı TBMM’de 11 Haziran 1936’da 25.780.000 lira Fevkalade Tahsisat Verilmesi Hakkında Kanun adıyla görüşülmüş ve 3037 sayılı kanun olarak kabul edilmiştir⁵³. Bu kanun kapsamında IV. Umumî Müfettişliğe ilk etapta 500.000 lira gönderilmesine karar verilmiştir. Kanun 18 Haziran 1936’da Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁵⁴ Yapılması planlanan bayındırlık hizmetlerini gerçekleştirebilmek için 4.000.000 lira verilmesi ancak bu paranın bütün olarak değil her yıl için 1.300.000 lira tahsisat ayrılarak 3 yıl içinde verilmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁵

Hüseyin Abdullah Alpdoğan bayındırlık hizmetlerinde ilk olarak 500.000 lira keşif bedeli ile Elazığ - Hozat - Ovacık - Pülür Şose yolunun ihalesini yaptırmış ve inşaatını başlatmıştır. Daha sonra Güllüşkür/ Külüşkür, Pertek ve Süngeç beton köprülerinin ihalesi yaptırılarak 360.000 lira maliyetle yapılmasına başlanmıştır⁵⁶. Telefon ve telgraf hatlarının yapımına da önem verilmiş ve 1936 yılı içinde 300 km telefon hattı ve 200 km uzunluğunda telgraf hattı çekilmiştir. Telefon hatları;

1- Çapakçur - Fahran - Oğnut - Bingöl, 2- Çapakçur - Kığı, 3- Nazimiye - Pülümür, 4- Hozat - Pülür - Zeranik, 5- Hozat - Sin, 6- Hozat - Amutka

Yeni kurulan bu telefon hatlarıyla Elazığ ve Erzincan tek bir hatla birbirine bağlanmıştır. Telgraf hatları;

1- Bingöl - Çapakçur, 2- Pülümür - Nazimiye, 3- Mazgirt - Pertek, 4- Ovacık - Kemah

Telefon ve telgraf hatlarının yapılması ile devlet işlerinde, asayiş konularında ve emniyet işlerinde daha hızlı bir şekilde haberleşmeler yapılmaya başlamıştır.⁵⁷

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 3 Mart 1937’de Başvekâlet Müsteşarı Kemal Gedeleş’e gönderdiği yazıda yapılan inşaatlar için ayrılan tahsisatların ne kadar olduğunu açıklamıştır. Buna göre; Pülümür subay ve kâtip lojmanları için 40.000 lira, Pülür subay ve kâtip lojmanları için 40.000 lira, açılacak okulların masraflarına yardım 32.000 lira, yeni okulların inşaatlarına 68.000 lira, Bingöl hükümet konağı inşaatına 50.000 lira, sulama işleri için 60.000 lira, Elazığ hastanesi inşaatına 100.000 lira, telefon hatlarının inşası için 10.000 lira, yeni ve eski kaza hükümet konakları ile karakol inşaatlarına 100.000 lira, Elazığ - Pülür yolu inşaatı için 500.000 lira ve kışla inşaatları

⁵³ TBMMZC, XII/5, Ankara, 1936, s.228-244.

⁵⁴ Resmi Gazete, 18.06.1936, sayı 3333.

⁵⁵ N. H.Uluğ, Tunceli Medeniyete Açılıyor, s. 182.

⁵⁶ C. Koçak, Umumi Müfettişlikler, s. 241.

⁵⁷ M. B. Varlık, Umumi Müfettişler Toplantı Tutanaqları-1936, s. 147.

için 90.000 lira ayrılmıştır.⁵⁸ 30 Mart 1937’de Malatya - Elazığ yolundaki Şişman Çayı üzerindeki Memikân Köprüsü’nün inşaatı bitirilmiştir.⁵⁹

30 Temmuz 1937’de Dâhiliye Vekâletine gönderilen başka bir raporda ise başlatılan inşaatların ne durumda oldukları hakkında bilgi verilmiştir. Rapora göre; inşaatlar için toplam 3.082.085 lira tahsisat ayrılmış, bunun 1.560.000 lirası ile ihale işlemi tamamlanmıştır. Ovacık Kışlası ile hükümet konağının duvarları 2 m yapılmış, Pülümür Kışlasının temelleri atılmıştır. Amutka Karakolunun inşaatının sürdüğünü, Elazığ - Petek - Hozat yolu ile Pertek - Mameki yollarının kıştan önce biteceği belirtilmiştir. Karaoğlan, Danzik ve Kahmut da Jandarma karakolları yapılması için hazırlıklara başlanmıştır. 12 köy okulunun yapılması için gerekli talimatlar verilmiş, Elazığ- Pertek ve Mameki - Tüllük telefon hatları tamamlanmıştır. Nazımiye/ Kızılkilise ve Mameki kışlalarının temellerinin atıldığı, Nazımiye - Seyithan yolu inşaatı ile Gülüşkür, Pertek, Süngeç beton köprüleri ve Mameki - Seyithan - Harçık üzerine yapılmakta olan köprülerin inşaatlarının devam ettiği bildirilmiştir.⁶⁰ Pertek - Mameki yolu üzerine 60 m uzunluğunda Türüşmek Köprüsü yapılmaya başlamıştır.⁶¹

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 17 Ağustos 1937’de Dâhiliye Vekâletine gönderdiği raporunda yine yapılan inşaatlar hakkında bilgi vermiştir. Raporda; Hozat, Mameki ve Sin’deki kışlaların temellerinin atıldığı ve Pülümür Kışlası inşaatının devam ettiği, Dinar - Razik köprüsünün açıldığı ve Mameki - Razik köprüsü inşaatının tamamlanmak üzere olduğu açıklanmıştır. Süngeç, Pertek ve Kukuslar’da yapılmakta olan köprülerin inşaatlarının sürdüğünü, Mameki - Sin ile Bakir - Sin yollarının birbirine yaklaştığını ve Elazığ - Hozat yolundaki çalışmaların ilerlemiş olduğunu belirtmiştir.⁶² 3 Eylül 1937’de Elazığ Keban maden yolunda ki Keban Maden Köprüsü bitmiştir.⁶³

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 13 Aralık 1937’de Dâhiliye Vekâletine bir rapor daha göndererek yapılan inşaatların son durumlarını açıklamıştır. Buna göre; Pülümür’deki kışlanın tamamlanmış olduğu, Nazımiye Kışlası inşaatının devam ettiği ancak kış için geçici olarak kullanılabilir hale getirildiğini, Mameki’de ikinci bir kışlanın temelini atıldığı ve 8 subay lojmanının bitmek üzere olduğu, Karaoğlan ve

⁵⁸ T. Korhan, “Cumhuriyet Dönemi Umumi Müfettişlikleri İle İlgili Bir Değerlendirme”, s. 138.

⁵⁹ Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, Ankara, 2000, s. 600.

⁶⁰ C. Koçak, **Umumi Müfettişlikler**, s. 246.

⁶¹ N. H. Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, s. 195.

⁶² C. Koçak, **Umumi Müfettişlikler**, s. 248.

⁶³ U. Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi...**, s. 606.

Amutka karakollarının kullanıma açıldığını yazmıştır. Bunların dışında 11 köy okulu yapıldığını, Elazığ hastanesinin temelini atıldığını, Elazığ'da müfettişlik binası, hapisane ve bir ortaokulun yapımı için projelerin hazırlandığını belirtmiştir. Raporun bir kısmında da devam etmekte olan yolların ve köprülerin durumları hakkında bilgi vermiştir.⁶⁴

Bütün bu yol, köprü ve binaların yapılmasında Tunceli halkı günde 1 lira yevmiye ile çalışmıştır. Aşiret reisleri ve diğer liderler bu durumdan memnun olmamakla birlikte devlet korkusuyla seslerini çıkaramamışlardır.⁶⁵

TBMM'nin 7 Temmuz 1939 günkü oturumunda IV. Umumî Müfettişlik bölgesinde yapılan bayındırlık çalışmaları hakkında bilgi veren Dâhiliye Vekili Faik Öztürk bu tarihe kadar yapılmış ve kullanıma açılmış bütün inşaatları tek tek açıklamıştır. Buna göre:

Bina İnşaatı: Pülümür, Nazımiye, Mameki, Sin ve Ovacık'da 9 kışla; Nazımiye Mamemki, Hozat, Ovacık ve Pertek'de 5 hükümet konağı; Daziğ, Hakis, Seyidhan, Tüllük, Karaoğlan ve Amutka'da 6 karakol; Nazımiye, Mazkird, Sahsik, Tümüşmek, Dervişcemal, İncik, Türktanır ve Ovacık'ta 8 okul yapılmıştır.

Köprüler/ Betonarme: 60 m uzunluğunda Alişan Köprüsü, 180 m uzunluğunda Gülüşkür Köprüsü, 60 m uzunluğunda Cip Köprüsü, 106 m uzunluğunda Pertek Köprüsü, 60 m uzunluğunda Sürgeç Köprüsü, Pülümür'de dört beton köprü, yapılmıştır. 100 m uzunluğunda Mazkirt Köprüsü, 80 m uzunluğunda Türüşmek Köprüsü, 120 m uzunluğunda Mameki Köprüsü, 80 m uzunluğunda Seyidhan Köprüsü ve 80 m uzunluğunda Ovacık Köprüsü'nün yapılmakta olduğunu ifade etmiştir.

Ahşap Köprüler: 180 m uzunluğunda Dinar, 120 m uzunluğunda Mameki, 60 m uzunluğunda Seyidhan köprüleri yapılmış ve 2 yıldır kullanıma açılmıştır.

Memur ve Subay Evleri: Nazımiye'de 6, Mameki'de 48, Sin'de 8, Ovacık'ta 10 olmak üzere toplam 72 adet yapılmıştır.

Yollar: Elazığ - Mameki (100 km) şosesinin bittiğini Nazımiye - Mameki, Mameki - Sin, Sin - Ovacık, Sin - Hozat yollarının otomobil kullanımına açıldığını Pertek - Çemişgezek yolunun bitmek üzere olduğunu söylemiştir.⁶⁶

TBMM'nin bu oturumunda Elazığ Milletvekili Fethi Altay, Tunceli'de yapılanlar ile ilgili düşüncelerini açıklamıştır: Dersim bölgesinin yolsuz, köprüsüz ve

⁶⁴ C. Koçak, *Umumi Müfettişlikler*, s. 249.

⁶⁵ N. H. Uluğ, *Tunceli Medeniyete Açılıyor*, s. 193.

⁶⁶ TBMMZC, IV/ 6, Ankara, 1939, s. 176.

issiz bir yer olduğunu, eşkıyanın asıl dayandığı kuvvetin coğrafyanın bu sert yardımı olduğunu söyleyerek asırlarca devam eden asayişsizlik hareketlerine ümit verenin de bu etken olduğunu belirtmiştir. Coğrafyanın ikinci bir Habeşistan'ı olan Dersim'de sarp dağlar, derin vadiler ve köprüsüz nehirlerin; büyük beton köprülerle, muntazam taş kışlalar, modern okullar ve hükümet konaklarıyla donatıldığını söylemiştir. Bu sayede her tarafta hükümet kudretinin belirdiğini, bu işlerin reklamsız ve sessiz bir şekilde bütün hızı ile yürüdüğünü açıklamıştır. Daha sonra I. Dünya Savaşı'nda, arasında azamî 70- 80 kilometrelik mesafe bulunan sınır vilâyetlerinin birbirine yardım edemediğini çünkü aralarında Murat ve Fırat gibi akan nehirler, Çin setleri ile boy ölçüşen Munzur dağlarının olduğunu buna rağmen burada bir tahta köprü, bir karış yolun olmadığını bu durumun da çok kötü sonuçlar doğurduğunu anlatmıştır. Bu yüzden birçok siyasî ve askerî zaferlerin kaybedildiğini ancak yapılan ıslahatlarla bu durumun ortadan kalktığını söylemiştir.⁶⁷

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, IV. Umumî Müfettişlik görevine başladıktan sonra bayındırlık işlerine büyük önem vermiştir. Birçok yol, köprü, kışla, okul, lojman, telefon ve telgraf hattı yaptırmıştır. Yapılan bu inşaatlar bölgenin gelişmesi bakımından önemli olduğu kadar askeri harekâtların başarılı bir şekilde yapılması için de çok önemliydi.

D- ATATÜRK'ÜN IV. UMUMİ MÜFETTİŞLİK BÖLGESİNİ ZİYARETİ VE ALINAN KARARLAR

Atatürk, 12 Kasım 1937'de Başvekil Celal Bayar, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ve Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya ile birlikte Ankara'dan hareketle Doğu seyahatine çıkmıştır. 13 Kasım'da Sivas'a, 14 Kasım'da Malatya'ya, 15 Kasım'da Diyarbakır'a geçmiş ve 17 Kasım'da Elazığ'a gitmiştir.⁶⁸ İstasyonda Atatürk, yanındakiler ve Hüseyin Abdullah Alpdoğan ile bir toplantı yaparak bazı kararlar almışlardır. Buna göre; ulaşımı zor olan bazı dağ köyleri ovalara yerleştirilmeli, arazi, hava ve su bakımından olumsuz şartlara sahip bölgelerdeki halk daha iyi şartlara sahip yerlere nakledilerek kültürleri korunmalı.⁶⁹

Atatürk, daha sonra IV. Umumî Müfettişlik binasına geçmiştir. Burada IV. Umumî Müfettiş Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Atatürk'e müfettişliğin yapmış olduğu

⁶⁷ TBMMZC, IV/ 6, s. 179.

⁶⁸ U. Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi...*, s. 611.

⁶⁹ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 01009710/ 1.

faaliyetleri ve bundan sonra yapılacak işler hakkında bilgiler vererek yeni yapılacak olan müfettişlik binasının plan ve projesini göstermiştir.⁷⁰

Atatürk, IV. Umumî Müfettişlik binasından yanındakiler ve Hüseyin Abdullah Alpdoğan ile birlikte çıkarak Pertek kazasına doğru hareket etmiştir. Yolda Hozat Deresi üzerinde IV. Umumî Müfettişlik tarafından inşa edilmiş olan bir köprüye Singeç adını vererek açılışını yapmıştır. Buradan Pertek kazasına gitmiş ve Pertek Halkevini ziyaret ederek kazayı gezmiştir. Atatürk, kazayı gezerken Hüseyin Abdullah Alpdoğan'a burada bir okul yaptırmasını söylemiş⁷¹ ve tekrar Elazığ'a dönmüştür. Elazığ Halkevinde hazırlanan gösteriyi izlemiş ve geceyi Elazığ'da geçirmiştir.⁷² 18 Kasım'da Elazığ'dan ayrılarak Adana, Mersin ve Konya'yı ziyaret ederek 20 Kasım'da Ankara'ya geçmiştir.⁷³

Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Atatürk'ün verdiği emir üzerine Pertek'te 5 sınıflı bir ilkokul inşa ettirerek "*Birinci İlkokul*" adını vermiştir. Okul 1938'de eğitim ve öğretim faaliyetlerine başlamıştır.⁷⁴

⁷⁰ **Ayın Tarihi**, 48 (Kasım 1937), s. 68.

⁷¹ http://sastsubaygurselcan.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/62/07/723943/dosyalar/2020_01/03105746_OK_UL_STRATEJYK_PLAN_2019-2023.pdf?CHK=b9eab6def0f328cb1cc383d354c9a962, Erişim Tarihi: 03.11.2020.

⁷² **Ayın Tarihi**, 48 (Kasım 1937), s. 69.

⁷³ U. Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi...**, s. 612.

⁷⁴ Bu okulun adı daha sonra Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın adına izafeten "*Alpdoğan İlkokulu*" olarak değiştirilmiştir. 2012'ye kadar bu ismi kullanan okula, Tunceli valiliği 15 Haziran 2012 tarih ve 200/5113 sayılı kararı ile "*Şehit Astsubay Gürsel Can İlkokulu*" ismini vermiştir. (http://sastsubaygurselcan.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/62/07/723943/dosyalar/2020_01/03105746_OK_UL_STRATEJYK_PLAN_20192023.pdf?CHK=b9eab6def0f328cb1cc383d354c9a962, 03.11.2020.)

SONUÇ

IV. Umumî Müfettişlik kurulduktan sonra bölgede asayiş, emniyet, bayındırlık, eğitim, sağlık ve ekonomi alanlarında birçok faaliyet yürütülmüştür. Hüseyin Abdullah Alpdoğan, bu görevi sırasında bölgeyi baştan sona gezip halkı bilgilendirerek devletten yana tavır almalarını sağlamaya çalışmıştır. Onun yürüttüğü bu faaliyetler sayesinde bölge halkının devlete olan güveni artmaya ve aşiret reisleri ile seyitlere karşı olan güveni azalmaya başlamıştır. Yine yürüttüğü bu faaliyetlerle halk geçimini sağlayacak işler bulduğu gibi bu faaliyetler sayesinde bölgenin gelişmişlik düzeyi artmış ve halkın yaşam koşulları daha iyi hale getirilmiştir. Gerek okullar ve Elazığ Kız Enstitüsü gerekse halkevleri ve halkodaları sayesinde halka birçok konuda bilgi verilerek onların modern bir yaşama ulaşması hedeflenmiştir. Açılan hastane ve dispanserler sayesinde halk sağlık konusunda seyitlere ve birtakım yanlış tedavi uygulamalarına başvurmaktan kurtarılmıştır. IV. Umumî Müfettişlik tarafından yürütülen bu faaliyetler ile bölge geri kalmışlıktan kurtarılarak modern bir yapıya kavuşturulmuştur.

KAYNAKÇA

1- Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Arşivi
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

2- Resmi Yayın ve Tutanaklar

Ayın Tarihi, 48 (Kasım 1937).
Resmi Gazete, 02.01.1936, sayı 3195.
Resmi Gazete, 16.01.1936, sayı 3207.
Resmi Gazete, 18.06.1936, sayı 3333.
TBMMZC, IV/ 6, Ankara, 1939.
TBMMZC, VI/ 5, Ankara, 1935.
TBMMZC, VII/ 5, Ankara, 1935.
TBMMZC, XII/ 5, Ankara, 1936.
TBMMZC, XXXIII/ 2, Ankara, 1927.

3- Gazeteler

Kurun
Ulus

4- Kitaplar

ARPAÇAY, Çağatay, **Birinci Umumi Müfettişlik ve Ağrı İsyanı**, (YYLT), Erzurum, 2010.
AYDOĞAN, Erdal, **Türk Siyasi Hayatında Dr. İbrahim Tali Mustafa Kemal'le Trablusgarp'tan Cumhuriyet'e**, İstanbul, 2008.
KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, , Ankara, 2000.
KOÇAK, Cemil, **Umumi Müfettişlikler (1927-1952)**, İstanbul, 2003.
KOPAR, Metin, **Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları (1927-1950)**, Ankara, 2009.
ÖZBAY, Burcu, **Dördüncü Umumi Müfettişlik (1936-1952)**, (YDT), İstanbul, 2019.
ÖZTÜRK, Saygı, **İsmet Paşa'nın Kürt Raporu**, İstanbul, 2008.

TOPARLAK, Bahar, **Dördüncü Umumi Müfettişlik: Kurulması, Çalışmaları ve Kaldırılması**, (YYLT),Eskişehir, 2013.

ULUĞ, Naşit Hakkı, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, İstanbul, 2014.

VARLIK, M. Bülent, **Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları-1936**, Ankara, 2010.

YEŞİLTUNA, Serap, **Resmi Kanun, Kararname, Rapor ve Tutanaklarla Atatürk ve Kürtler**, İstanbul, 2007.

5- Makaleler

ARIĞ, Ayten Sezer, “*Türkiye’de Kız Enstitüleri: Gelenekten Geleceğe*”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 20, (2014), s. 195-216.

DOĞANAY, Rahmi, “*1930-1945 Dönemi Doğu Anadolu’da Uygulanan Sanayi Politikaları*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, X, S.2, (2000), s. 223-230.

KORHAN, Tuğba, “*Cumhuriyet Dönemi Umumi Müfettişlikleri İle İlgili Bir Değerlendirme*”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 7, (Nisan- 2012), s. 134-143.

ÖZDEMİR, Yavuz ve AKTAŞ, Elif, “*Halkevleri (1932’den 1951’e)*”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 45, (2011), s. 235-262.

SERTEL, Savaş, “*Tunceli’de Açılan Halkevleri ve Halkodaları (1937-1951)*”, **Tarih Okulu Dergisi**, S.15, (Eylül 2013), s. 205-260.

6- Elektronik Kaynaklar

[http://sastsubaygurselcan.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/62/07/723943/dosyalar/2020_01/03105746_OKUL_STRATEJYK_PLAN_2019-](http://sastsubaygurselcan.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/62/07/723943/dosyalar/2020_01/03105746_OKUL_STRATEJYK_PLAN_2019-2023.pdf?CHK=b9eab6def0f328cb1cc383d354c9a962)

[2023.pdf?CHK=b9eab6def0f328cb1cc383d354c9a962](http://sastsubaygurselcan.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/62/07/723943/dosyalar/2020_01/03105746_OKUL_STRATEJYK_PLAN_2019-2023.pdf?CHK=b9eab6def0f328cb1cc383d354c9a962), Erişim Tarihi: 03.11.2020.

KOCA, Hüseyin, “*Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Dönemi Umumi Müfettişlikleri (Genel Valilikler, 1927-1947)*”, <https://www.altayli.net/turkiye-cumhuriyetinde-tek-parti-donemi-umumi-mufettislikleri-genel-valilikler-1927-1947.html>, Erişim Tarihi: 02.11.2020.

ULUSOY Kadir ve DEMIRTAŞ Bahattin, “*Cumhuriyet’in İlk Yıllarında İki Önemli Kültür Politikası: Halkevleri ve Millet Mektepleri*”, <http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0504-cumhur.htm>, 02.11.2020.